संस्कृत.

क्रं ७६

पुराण.

3857

890/ पु: १००

वराह पुराणे

पाशुपतस्य महात्म्यं

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

(1)

श्रीगोपालकृष्णो विजयतेतरां ॥ श्रीमद्भागवतमध्वांतर्गत रामकृष्ण वेदव्यासेभ्यो
नमो नमः ॥ श्रीगुरुराजो विजयते ॥ शुभमस्तु ॥ हरिः ॐ ॥ स्तुतत्रयम ॥ दुष्टकाकोल
रूपेण धारिणीहारणा तथा । पुनः प्रपन्नं तं देवं प्रणमामि मुहुर्मुहुः ॥ धारिण्यु
वाच ॥ त्वन्मुखाच्छ्रुतथान्येभ्यो नारदादिभ्य एव च । श्रुतैवं निश्चयं चक्रे शि
वशा कादस्योपरे ॥ मुनयो देवगं धर्मायिकान्राक्षसपन्नगाः ॥ न पांत्वज्ञं कि
रे कैव भवबंधाद्विमोचनी ॥ नान्यः पंथा भवेत्क्वापि मुमुक्षूणां भवार्णवात्
त्वं सर्वदेवानहवस्पनमास्वयंभ्रू आवादिकस्य गतिदो ज्ञानको नियंता ॥ पाता
तथैव शामितास्ति परांतकाले शाश्वत्समेव निखिले चराचरेस्मि ॥ निखिल
पापिसुहृच्छं निखिला । स्वकीय पत्नी पुत्र देह धनतोपि विशोषतायदः । स्नेहः स
एव गम्भितामनुनिशिहि मे भक्ति मुक्तिं ददासि सततया पालयदीशाः ॥ नात्रवर्णाधि
कापेक्षा नाप्याश्रमवरिष्ठता ।

Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. Joint project of the

(2)

३ शरण्यां गतिमात्रेण गजेंद्रो हरिमाप हि ॥ इत्थं बहुविधा भूपा अंबरीषमुखाः पुरा ॥
सर्वदेवैस्त्वं प्रियवेद्यः गतिं याता नृहि पुनर्मात्कुतान्येपि वैष्णवैः ॥ सर्वदेवैस्त्वमेवेड्यः सर्वयज्ञैस्त्वमीक्षितो ॥ ईड्यते
स्तूयते सर्ववेदैश्च नोगमोन सद्दकृतयः ॥ इत्येव वेदवाक्यैश्च श्रूयंते मुनिभिः सदा
मयापि लब्धमुख्यापि सुहृद्भो निश्चेयःकृतः ॥ तथापि भगवन्भक्त्या पुनः प्रष्टुमिह र
चाहता ॥ कृपया वद सर्वज्ञ कृपालो मामनुग्रहात् ॥ प्राप्ते कलियुगे घोरे प्रायस्त्वं
तो बहिर्मुखाः ॥ भविष्यंति जनाः स्वामिन्के च शक्ता अपि लब्धि ॥ अल्पायुषो
ल्पवित्ताश्च मंदज्ञानाश्च रोगिणः ॥ स्वकायावारवैरंणे प्यक्षमा न्टपदस्युभिः ॥ करणे
उपद्रुतास्त्रादिष्यंति कथं ते तद्वदस्व मां ॥ अल्पापि याकृता पूजा स्नानं दानादिकं
बहु स्यादल्पमपि तं कालं वाख्याहि तत्वतः ॥ श्रीनारद उवाच ॥ संसारे क्लिश्य
मानानां जनानामुद्दिधीर्षया ॥ पृष्टं पृष्टवती तत्ते तत्वतः कथयाम्यहं ॥ अतिप्रि
:काल प्रियतमश्चायं तु मासस्याधिपो मम ॥ दानं व्रतं जपो होमः कोदनंतगुणं स्मृतं ॥ मासेष्व

(2A)

न्यपुण्यात्किं विक्रिय्यते मम तोषणं ॥ तस्मात्कोटिगुणं पुण्यं माघे मकरगे रवौ ॥ ततोपि
कोटिगुणितं वैशाखे मासि लभ्यते ॥ ततोप्यनंतगुणितं शालुमास्येन संशयः ॥ अल्पा
युषोल्पवित्ताश्च मंदश्रा रोगिणोपि वा ॥ स्वकीयाश्चाररहिताः स्वधर्मस्याप्रकुर्व
ते ॥ मुच्यंते तत एवैते दुष्कारावय सागरात् ॥ धरण्युवाच ॥ ते के मासास्तु सहारोग्ये
त प्रियतमा इति ॥ कुतो द्वादशमासेषु तत एव प्रियतां गताः ॥ तन्ममाचक्ष्व भगव
न्कृपया भक्तवत्सल ॥ वराह उवाच ॥ आषाढाद्यास्तु षण्मासा दक्षिणायनं
मीरिताः ॥ पौषाद्याः देवदिवसाः षण्मासास्तूत्तरायणं ॥ मानुषं वत्सरं तद्धि दे
वानां दिनमुच्यते ॥ सौरेण चांद्रमासेन द्विविधो मास ईरितः ॥ तत्र सौरेण मा
क [illegible]सेन षट्कं मार्दिकं तु पतत् ॥ प्रोक्तं याम्यायनं षट्कं मकराद्युत्तरायणं ॥ चांद्रो
मासो द्विधा प्रोक्तो दर्शांतः पौर्णिमांतिकः ॥ व्रतादौ गृह्यते तत्र पौर्णमासो हि सु
रिभिः ॥ आषाढशुक्लदशमीमारभ्यस्याकार्तिकी ॥ पौर्णमासी तावदिदं

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

२

चातुर्मास्यव्रतादिकं ।। पुरा सर्वैर्देवगणैर्वृतोहं मेरुमस्तके ।। निषण्णो विविधाः भ
पवन्नूवे दृष्टाणीः स्तुतोदितः ।। तदा याम्यायनं प्राप्य देवाः सर्वेप्यथोचिरे ।। भगव
न्रात्रिरस्माकं प्राप्ता हि भयदायिका ।। स्वं स्वं स्थानं प्रयास्यामः इति तावदुपस्थि
ताः ।। श्रुत्वांबरधरा नारी श्यामा पद्मधारिणी ।। साष्टांगं प्रणिपत्याह रा
त्रिस्त्वां प्रार्थयाम्यहं ।। न हि याम्यायने कार्यं विवाहोपनयनादिकं ।। शुभं
कार्यं न कुर्वंति तेहं गर्हिता जनैः ।। व्यर्थं मे जीवनं स्वामिन्यज्जाने गर्हिता
स्म्यहं ।। यदि त्वमनुगृह्णासि तर्हि जीवामि नान्यथा ।। तप एव करिष्यामि व
प्रसादार्थमत्र वै ।। इत्युक्त्वा प्रणता भूयस्तां देवा वाजोडिषुः ।। नाथ नाथ युः
कृपासिंधो शरणागतवत्सल ।। विधास्ये करुणां रात्रौ व्रजे घेन कृतार्थतां ।।
ततः प्रसन्नहृदयस्तस्यै प्रादां वरोत्तमं ।। त्रियामे ते त्रयो मासास्तन्माघो दोम
अनंतगुणमेवास्तु दह
हारिप्रियो ।। यातांतत्र कृतं कर्म जपदानव्रतादिकं ।।
मासकृतादपि ।। आद्यः स्यात्कार्तिको मासो

(3A)

नभस्योथ द्वितीयकः ॥ तृतीयश्चाश्विनो मासश्चतुर्थः कार्तिकः स्मृतः ॥ चातुर्मास्ये
ऽपि पुण्यस्य वृद्धिरस्याऽऽदिने दिने ॥ न कार्तिकसमा वृद्धिः पुण्यस्योक्ता मनीषिभिः
इति वाक्यं मम श्रुत्वा तुष्टाः सर्वे तदा सुराः ॥ रात्रौ देवि वचः सैवं तुष्टाः प्रणामं मुहुर्मुहुः
ततः प्रभृति लोकेऽस्मिन् चातुर्मास्यं [illegible] प्रियं ॥ प्रथितं ये प्रकुर्वीत तस्मिन् दा
न व्रतादिकं ॥ दिने दिने नं तत्पुण्यं [illegible] ददाम्यहं ॥ अतस्तान् विशेषेण स्ना
नरैः नदानादिकं ततः ॥ प्रकर्तव्यं मम प्रीत्यै [illegible] संसारभीरुभिः ॥ ३ ॥ इति श्रीव
राहपुराणे चातुर्मास्य महात्म्ये [illegible] वराह संवादे प्रथमोध्यायः ॥ छ ॥
धराहुवाच ततोहं दशमी प्राप्ता विनायगरुडोपरि ॥ आरुह्य गतवान् श्वे
तद्वीपे क्षीरान्निधौ स्थितं ॥ ततो देवाननुज्ञाप्य स्वस्य स्थानेषु यथाकृपं ॥ शेषं
सहस्रफणिनं कुंडली कृतवानहं ॥ द्वादश्यां ततः सुप्तस्तत्राहं श्रीधरान्वितः ॥
ततोहं कार्तिके मासे शुक्ले चैकादशी दिने ॥ उत्थितः पूजितो देवैर्मुनिभिः स्वर्गनिवासिभिः ॥

रात्रिशेषे गतेपश्चात्पुनर्ब्रह्मादिदेवताः ॥ तत्रागत्य नमंति स्म भक्तिनिरताः सदा ॥ तदाप्रभृ
त्येवमेव भविता प्रतिवत्सरं ॥ धरण्युवाच ॥ दशम्येकादशीत्यादिनाम्नी कथं भवेत्तिथिः ॥
तत्प्रियत्वं कथं तेभ्यः इति विस्तारतो वद ॥ श्रीवराह उवाच ॥ न हि ईदृशः कृतः प्रश्नः कदाचि
त्केनचिद्धरे ॥ कथितं नापि कस्मैचित्पतो[illegible] मां विदं ॥ यतस्त्वं मत्प्रियानित्यं ततस्तौ हि तोवि
तारान्मुदा ॥ शृणुष्वावहितादेवि परं[illegible]यत्नो ॥ पुरा हं क्षादशादित्यान्सृष्टवानात्म
ना सह ॥ प्रकाशाय च लोकस्य विवस्वंतं तदा दिशं ॥ चं द्रं कुजं बुधं जीवं शानिं शुक्रं च
सप्तमं ॥ नक्षत्रयोगताराणां सर्वेषां मंडलानि च ॥ सृष्ट्वा सृष्टा यथास्थानं स्थापयि
त्वा ततो भ्रमं ॥ तेषामाज्ञापयांचक्रे [illegible] कलात्मने ॥ षष्टिः शतत्रयं चैव भागा
स्युर्व्योममंडले ॥ गतिस्तासामधिकाचंद्रे ततो मे [illegible]दा रवेर्भवेत् ॥ यदा तौ मिलितौ स्या
तां अमावास्या तदा भवेत् ॥ यदा द्वादशभागानामंतरं स्यात्तयोर्द्वयोः ॥ प्रतिपन्नाम्
सा प्रोक्ता तदंते विधुदर्शनं ॥ भागद्वादशकेनैवं प्रत्यहं हि तिथिर्भवेत् ॥ यथा मम भावजे

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule ... Pratishthan, Mumbai

(4A) दूरं वै क्रमात् रविमंडलात्॥ तथा तथा कलाधिक्यं लभते वर्धते तथा॥ सन्मुखे तौ यदा स्यातां

पौर्णमासी तिथिर्भवेत्॥ पुनः पार्श्वस्थभागेन सान्निध्यं भजतो[illegible]योः॥ कलाक्षयो भवेत्पश्च

सर्व देव न संशयः॥ यतस्तिथिर्भवेत्सैका भागद्वादशकांतरात्॥ ततस्त्रिंशद्भवेयुस्ते तिथयो

व्योममंडलात्॥ समासद्वा लोकेस्मिन् गीयते पक्षयुग्मवान्॥ वर्धमान कलः शुक्लः

क्षीयमाण कलोऽसितः॥ देवाश्च पितरश्चापि पुरा सर्वे ममांतिके॥ आगत्य प्रार्थयामासुः

कालान्नो नियतान्कुरु॥ यस्मिन्काले वयमपि स्य पूर्वं कुर्यात्पूजनोत्सवं॥ तदा स देवो गृह्णी

यात्तस्य पूजां भक्तितः कृतां॥ तदा तद्देवनं कृत्वा नेयमं कृता वा न हि॥ तत्र सामान्यतः शुक्लमु

देवेभ्योदेतवानहम्॥ पितृभ्यः कृष्णपक्षं वा विशेषाद् इतिमां तिथिं॥ अमावास्यां तथा पूर्णां दे

वेभ्योऽपि विशेषतः॥ दशम्येकादशी चैव द्वादशीति तिथित्रयं॥ पक्षद्वयेप्यहं तत्र विशेषेण

गृहीतवान्॥ शुक्लां प्रतिपदं वह्नेः विरिंचाय द्वितीयकां॥ प्रादां तृतीयां पार्वत्यै गणेशा

य चतुर्थिकां॥ पंचमीं सर्वनागानां शेषाय पतये ततः॥ स्कंदाय षष्ठीं तथा षष्ठीं सप्तमीं

भास्कराय च॥ विश्वेभ्यश्चापि देवेभ्यस्तथा सोमाय चाष्टमीं॥ नवमीं च महालक्ष्म्यै वा

यवेवकुवाय॥ दुर्गायै च सरस्वत्यै

सोपि कुर्याद्देवव्रतं ॥ अन्यथा सर्वदेवानां

(5)

प्रादां तां तिथिमुत्तमां ॥ त्रयोदशीं कुबेराय गरुडाय च दत्तवान् ॥ मरुद्गणाय सर्वस्मै य
माय चतुर्दशीं ॥ कृष्णां चतुर्दशीं प्रादां महारुद्राय वै ततः ॥ तदा प्रभृति मत्प्रीतिर्दशम्या
दिदिनत्रये ॥ सर्वेषामविशेषेण पौर्णमासीं प्रदत्तवान् ॥ सर्वदेवाधिपत्यानां च दशमीकं
प्रदत्तवान् ॥ मत्प्रीतये ततः कुर्याद्व्रतमेतत्प्रयत्नतः ॥ यो भक्तोप्यन्यदेवानां तस्मिन्कोपो
न भवेत् ॥ यतोहं सर्वदेवानामुपास्यः सर्वदैवहि ॥ तेषु स्थितैर्व भक्तानां दत्तमि फ
लमुत्तमं ॥ अहं हि सर्वयज्ञानां भोक्ता [illegible] रव च ॥ ततः कर्मफलं तस्मात्तद्देवस्थि
तः सदा ॥ तत्र दृष्ट्वा यत्काले न क्षीय [illegible] दाम्यहं ॥ मां भजंति तु ये साधो ते फलं
न कदाचन ॥ विनश्यन्ति ततः कुर्या [illegible] ते कर्म चाखिलं ॥ इति ते कथितं गुह्यं न क
स्मैचिन्मयेरितं ॥ अवधार्य ततः सम्यक् किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ इति श्रीवराहपु
राणे [illegible] माहात्म्ये धरणिवराहसंवादे द्वितीयोध्यायः ॥२॥ धरण्युवाच ॥
कथमेतद्व्रतं कार्यं दशम्यादिदिनत्रये ॥ किं कार्यं किमकार्यं वा किं त्वाषाढं माघमेव वा ॥ कथं च
नियमः कार्यो विस्तारात्वद प्रभो ॥ वराह उ० ॥ दशमीं नवमीविद्धां तदूर्ध्वां परां तिथिं ॥ वर्ज
येद्व्रततो धीमान्स्पृष्टां स्पृष्टं पयो यथा ॥

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the ... Pratishthan, Mumbai

यदा लंकापुरी भवेत्सूर्यस्य उदयदर्शनं कालो वारप्रवृत्त्या पारण्यं मुनिभिः परिकीर्तितः ।

(5A) वेधो वहुविधस्त्वात्र गीयते परमर्षिभिः ॥ अर्धरात्रात्परा नाडी पूर्वविद्धेति तद्द्वयं । निशीथ्यंत
तत्र वेधं केचित् प्रवक्षते । नाम्ना कपालवेधो यं यदि स्याद्दशमी दिने ॥ परेस्मिन्दिवसे कार्यं द
शमीव्रतकाम्यं ॥ अरुणोदयवेधं च वेधं संपादयेत्तथा । वारप्रभृति वेधं च केचिद्दुर्मनीषि ह
णः । निर्णयं तत्र ते भद्रे प्रवदामि च तं शृणु । षट्पंचाशद्घटिके पंचाशत्प्रदा सूर्योदयात्पूर्वे
अरुणोदयकालोसौ ततो नाडीत्रयात्परा । सूर्योदय इति ज्ञेयो मुनिभिः परिकीर्तितः ॥ रवौ
दृष्टिपथं याते यदि स्यान्नवमी तिथि । यतः स्यान्नवमी विद्धा दशमी सा विवर्जयेत् ।
यादृतां दशमीं कुर्यात् व्रतानुष्ठानतां त्यजेत् । यस्तु दशमी विद्धा एकादश्यरुणोदये
परस्मिन्दिवसे कुर्याद्दशमीवेधवर्जितां । यदि स्याद्द्वादशी स्वल्पा त्रयोदश्यां तदेव हि
विदधात् पारणं नो चेत्त्रयोदश्यां तु पारणं । द्वादश्यां तु उपवासश्च द्वादश्यामेव पारणं ।
यं ज्ञानात्तिथिः प्रोक्ता हत्यापातकविनाशिनी । दशमीवेधहीना च परतो द्वादशी यदि ।
उपावसेद्धर्मं कुर्याद् अन्यथा नरकं व्रजेत् । यदि विद्धामुपवसेत् हि दिशाल्यं मम पापयेत् । ए
कादश्याः प्रांतभागो द्वादश्याः पूर्वतः परं । इति पाददद्वयं देवि प्रोच्यते हरिवासरः ॥ द्वादश्यां वा

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai joint project

6

दशम्यां वायदि देवात्स आपतेत्॥ न तदान्नं समश्नीयाद् एकादश्यां समो हि सः॥ हरिवासरतः
पूर्वं दशम्यां भोजनं स्मृतं॥ तस्मिन्नतीते द्वादश्यां कर्तव्या पारणा बुधैः॥ धर्मपुत्र उवाच ॥ क
थमेतद्विजानीयां सूर्यसंक्रमसो गतिं॥ यथा भवंति तिथयस्त्रिंशद्याः कथितास्त्वया॥ चक्षु
षा नैव साक्षात्तु शक्यते व्योमगा स्थितिः॥ अतिसूक्ष्मतमा यस्माद्ग्रहाणां न वेद्म्यहं॥ ज्ञानो
पायमतस्तस्या यथावद्वद मे प्रभो॥ श्रीवराह उवाच ॥ स्तस्संपूर्णा वेदचक्षुर्ज्योतिःशास्त्रं
मयाद्भुतं॥ ततः सूर्यस्य मुनयः स्वस्वसिद्धांतमूचिरे॥ यस्मिन्देशे यदाकाले यथा लिखितं
तमागतः॥ उदयास्तौ ग्रहाणां स्फुट [illegible] सूर्यमाः॥ विधौ विलग्ने कनं वापि भुवं न
त्पक्षमाश्रितः॥ इष्टकाले स्फुटं [illegible] सूर्योप्रयत्नतः॥ तिथिं प्रसाध्य कुर्वीत ना
न्यथा तु कथंचन॥ प्रमादान्मत्स [illegible] यदाकालज्ञयाथवा॥ यो व्रतं मेऽन्यथा कु
र्यान्मम द्रोही न संशयः॥ उषःकाले समुत्थाय सर्वदा वैष्णवो नरः॥ प्रक्षाल्य पादौ पा
णी च तत आचम्य मन्त्रितः॥ सुखासीनः स्मरेन्मूर्तिं मदीयां मम देवतां॥ घटीमात्रं त
तो ध्यात्वा कुर्यान्नीराजनं मम॥ नमस्कृत्य ततो गच्छेन्मलोत्सर्गं भुवं नरः॥ जलप्रवाह
तीर्थादौ देवतायतने तथा॥ न लेवं स्यापर्धतः तोप्यर्धं तस्याप्यर्धं तदर्भकं॥ त्यजेत्पुरीष

[illegible] मम द्रोहा अति [illegible] पृष्ठे [illegible] स्यपि नैव हि॥ यो मनस्यपि मां द्रुह्येत् कर्मणा मनसापि वा सदा [illegible]

(6A)

मुखेन क्रमान्निष्ठीवनादिषु ॥ उच्छिष्टलेपसंत्यागे तथा भ्यक्षादिदक्षतः ॥ मलं नैवोत्सृजे
षि न्मार्गे कृष्टभूमौ तथा बिले ॥ वासयोग्ये गृहे वापि गोष्ठे वाश्वत्थ दीपवा ॥ श्मशाने य
ज्ञभूमौ च मलं मूत्रं यत्नोत्सृजेत् ॥ व्याघ्रदस्युभये चारण्ये वृक्षगुल्मे भयंकरे ॥ कुशाकाः
सन्ने प्रवाहादिसमीपे मलमुत्सृजेत् ॥ आतुरो जठरो वापि न तदा दोषभाग्भवेत्
कर्णे दक्षिणे कर्णे वा ब्रह्मसूत्रं च पृष्ठतः ॥ विनिक्षिप्य ततो भूमिमाच्छाद्य मलमुत्सृजेत् ॥ विदा
रयेत्तथा तनु क्रिम्यनुत्पत्तिहेतवे ॥ हस्ताभ्यां स्थितं पश्चाद्दाद्यांगः कमंडलुं ॥ लो
ष्टशौचं विधायाथ पादो जलशौचं समाचरेत् ॥ ततो मृदं समादाय शुद्धभूमि
समुद्भवां ॥ सकृल्लिंगे प्रदद्यात्तां मदो मलके मात्रतः ॥ पंच कृत्वस्तथा पाने लिप्वासां
डं च धावयेत् ॥ ततः स्थानांतरं गत्वा वामदद्यान्मृदो दश ॥ उभयोः सप्त कृत्वः स्या
पंच पंच च पादयोः ॥ मैथुने च्यवमेव स्यान्मूत्रे स्यान्मेहने सकृत् ॥ त्रिवामे द्विदं
यो द्विर्द्विः पादयोर्मृत्तिकास्मृता ॥ महारात्र्यामि तदूर्ध्वं तदर्धं पार्थिव स्मृतौ ॥ आतुरे नि
यमो नास्ति महापदि तथैव च ॥ इतरस्य गृहिणः शौचं च चतुर्गुणं ब्रह्मचारिणः ॥ वनस्था

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(७)

नांपतीनांचत्रिरूपांचचतुर्मुखं॥सत्कर्मानुष्ठितोशोवमेवंकार्यंप्रयत्नतः॥गंधतैलेपभय
व करमन्यदाप[illegible]रेकोत्रितो॥एवंस्त्रीपांभस्त्रावामनुलोमाविलोमिनां॥एतादोषिगुणेका
र्येसर्वैःपुण्याभिवृध्ये॥शौचहीनेनयत्कर्मशक्त्यसमप्यभून्नभवेत्॥पुण्यकर्मभ
वेत्पापंतस्माच्छौचंसमाचरेत्॥दंतधावनं[illegible]ततःकुर्यात्क्षुद्रकाष्टेनयत्नतः॥का
र्पासंतुवरीयेणतुतिंतिणी[illegible]वापिव[illegible]कषायकटुतिक्तेनविनानंदोवचतुर्दशी
उपोषणाहंश्राधाहंअमावास्यांचसंक्रमं॥निषिद्धदिवसेकर्मादूगंदूषाब्दा
दशोचरेत्॥तृणपर्णैःसदाकुर्यादमावास्यादशमीविना॥सकर्णेलिमुखंप्रोक्षेकरा
वाक्पर्नोरस्मृतो॥आज्ञानुधाल[illegible]पादौगुदंसांडंतुधावयेत्॥आचम्यव्रत
लोगेक्षेत्तीर्थस्नानायगम्यते॥स्वशाखोक्तविधानेनस्नानंसंध्यांसतर्पणं॥विधा
मागत्यजुहुयादग्निहोत्रादिकंद्विजः॥जपस्वाध्यायदेवार्च्चामहायज्ञाकल्पंचव
विधायविचिवत्प्राज्ञोमुंजीतविधिनाद्विजः॥सायंसंध्यामुपास्याथपुजयि
त्वापुनर्हरिं॥यामादूर्ध्वंशयीतार्थोपुनरुत्थायचोषसि॥एवंदिनेदिनेकुर्वन्नाव

र्पी

धुलोके महियते॥ इति श्रीवराहपुराणे चातुर्मास्यमहात्म्ये सप्तमोध्यायः॥७॥ श्री
वराह उवाच॥ आद्यस्तु श्रावणो मासे श्रीधरस्तस्य देवता॥ हृषीकेशो भाद्रपदे पद्म
नाभस्तथाश्विने॥ दामोदरः कार्तिके स्याद्व्रता पापनाशिनी॥ शाकेन भक्षयेदाद्ये
द्वितीये दधि वर्जयेत्॥ तृतीयेक्षीरसंत्यागः कार्तिके द्विदलं त्यजेत्॥ शिलायां भिद्य
मानस्य द्विदलं भवती यदि॥ तदेव द्विदलं धान्यं बहुबीजं फलं त्यजेत्॥ एतानि यदि
भुंजीत चातुर्मास्ये नराधमः॥ नाहं गतः प्रभीत तस्य किल्बिषी स भवेद्ध्रुवः॥ पित
रो नैव गृह्णंति यद्दत्तं हविमुनामे॥ दशम्यां प्रातरुत्थाय नित्यकर्म विधाय च॥ प्रार्थयेद
च्युतं धीमान्व्रतार्थं रणतत्परः॥ दशम्यां दिवसे प्राप्ते व्रतस्थोहं जनार्दन॥ त्रिदिनं देवदे
वेश निर्विघ्नं कुरु ते नमः॥ उच्छोदकं चतांबूलं तैलं मैथुनमेव च॥ दिवास्वापं कांश्यभो
ज्यं द्यूतं व्यायाममेव च॥ क्रीडां शरीरसंस्कारं श्मश्रुकर्म च मर्दनं॥ पाषोडालापवा
रस्त्री नटनाटपावलोकनं॥ मांसं परान्नं माषान्नं ह्रं साक्षि भोजनं तथा॥ वर्जनीयानि
यत्नेन दशम्यादिदिनत्रये॥ उपवासदयं चेत्स्याज्जगदेवं प्रार्थयेद्धरिं॥ दशम्यामे

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(8)

कमुक्तोहमुपावासद्वयं हरे ॥ द्वादशीमेकादश्यां विधास्यामि तु पारणं ॥ यत्तु दिनव्रताद
स्मान्मत्कृतात्परमेश्वर ॥ भूतप्रसन्नहृदयो भक्तिं मे वर्धयानिशं ॥ प्रार्थयित्वा ततो या
मदयाद्वूर्ध्वं चरेत्क्रतुं ॥ लवणस्य परित्यागे दशमीद्वादशीदिने ॥ यदि कुर्वीत वै कान्नं
व्रतस्य द्विगुणं फलं ॥ एकादश्यां ततो न्यर्च्य प्रार्थयेन्मधुसूदनं ॥ एकादश्यां निरा
हारः स्थित्वाहमपरेहनि ॥ भोक्ष्यामि पुंडरीकाक्ष शरणं मे भवाच्युत ॥ उपवास
द्वयं प्राप्य प्रार्थयेद्देवमच्युतं ॥ उ[illegible]यनिराहारो ह्यहं द्वादशीदिने ॥ वि
धास्ये पारणं देव प्रीतो भव ममा[illegible] ॥ ततो न्म रात्रौ प्रथ्वनाया माषाढ शुक्लप
क्षके ॥ एकादश्यां महापूजां विदध्या[illegible]संयुतः ॥ नीराजनं गीतवाद्यं कृत्वामां
प्रार्थयेत्पुनः ॥ सुप्ते त्वयि जगन्नाथ क्षीराब्धौ शेषमंचके ॥ चातुर्मास्यं भवे
द्यावद्भक्तानां प्रीतिमावह ॥ त्वत्प्रीतये करोम्येव चातुर्मास्यव्रतं क्रमात् ॥ तत्तन्मा
से सिंमद्भुक्तं स्यात्तेन तुष्टो भवाच्युत ॥ तस्माद्दोमासि शाकानि वर्जयामि च
सर्वशः ॥ प्रीतो भवतु तेनायं श्रीधरः श्रीधरान्वितः ॥

(8A)

प्रार्थयित्वा ततः कुर्यात्स्थापितं परमेश्वरं ॥ विप्रानामंत्रयेत्पश्चाद्विंशत्याभ्यधि
कं श्रातं ॥ तदर्द्धं वा तदर्द्धं वा यथाशक्ति प्रमंत्रयेत् ॥ नैवाहारं प्रकुर्वीत नाद्येक
वो जलेपिबेत् ॥ न श्राद्धं तत्र कुर्वीत न होमं न च तर्पणं ॥ यदि मोहात्प्रकुर्वी
त प्रत्यहानिर्भवेद्ध्रुवं ॥ मम द्रोही भवे सोपि नरकं पितृभिः व्रजेत् ॥ एकाद
श्यां त्रयोदश्यां यच्छ्राद्धं प्रतिवत्सरं ॥ द्वादश्यां वै हि वैः कार्यमन्यैरेवमत्ते दै
हनि ॥ सूतकादौ यथा श्राद्धं संप्राप्तकाले विधीयते ॥ तथैवैकादशीश्राद्धं वि
दध्याद्द्वादशीदिने ॥ प्रेतदाहे [illegible] ऽद्युद्याद्वे घृताहुतीः ॥ न चरुं श्र
पये तत्रैव प्रेतपिंडं च सक्तुभिः ॥ विद्धा पीता द्वितीये क्रि ततः श्राद्धं समाचरेत् ॥ वैष्ण
वानामयं धर्मः स ततः परिकीर्तितः ॥ शुक्लायां वाथ कृष्णायां सर्वमासेषु सर्व
दा ॥ एकादश्यामयं धर्मो नाधर्मः कर्हिचिद्भवेत् ॥ धर्ममिवत्यधर्मोपि यो हि
मन्मायाकृतो मम ॥ पापं भवति धर्मो

(१) पि मद्भक्तिं विरूणाधिपं च ॥ धरण्युवाच ॥ कथं वैष्णवतां याति मर्त्यो यं वद तद्विभो ॥
कथं चापि वैष्णवत्वं स्याद्येन द्रोहो भवेत्तव ॥ श्रीवराह उवाच ॥ पृष्टवान्नारदः पूर्व
मेवमेवार्थं तं प्रति ॥ यदुक्तवांस्तदा वक्ष्ये शृणुष्वावहिता भव ॥ मम वीर्याण्यनंतानि
रजसः पार्थिवादपि ॥ नाहं ब्रह्मादिभिर्ज्ञाने नरमायेति सर्वशः ॥ मत्समश्चोत्तमो
नास्ति नासीद्वा न भविष्यति ॥ सर्वे ब्रह्मादयो देवा मदाज्ञावशवर्तिनः ॥ मदाज्ञा
ये व कुर्वंति सृष्टिस्थित्यप्ययादिकं ॥ मदाज्ञया विना कोऽपि तृणापहरणशक्तिमान्न ॥ राम:
एककर्ता च कर्तास्य विश्वस्य जानते ... ॥ एवं यं निश्चयं ज्ञानमात्र मोक्षं धमो
चने ॥ अतोऽहं भगवान्नाम्ना सर्वैर्देवैः स्तुतः सदा ॥ स्रष्टाहं सर्वदेवानां ब्रह्मादीनां
तथा श्रियः ॥ नियंतास्मि ततो वेदे ख्यातोऽहं पुरुषोत्तमः ॥ वेदानां सोपनिषदाम
यमेवार्थनिश्चयः ॥ ज्ञाननिश्चितबुद्धिर्यः स्वदेहात्स्वसुतादपि ॥ स्वस्त्रियास्ता स्त्रियाःस्त
धनादिभ्यश्च यस्य स्नेहो भवेन्मम ॥ पंचरात्रोक्तमार्गेण यस्य दीक्षामवाप्तवान् ॥
णि

(9A)

ममायुधधरोनित्यं मामुद्दिश्यैव कर्मकृत्॥ मत्प्रीतिरेवपरमं फलमित्येवनिश्चि
तः॥ तारयिष्यति संसाराद्दुस्तराद्धरिरेव मां॥ न ह्यन्यसाधनं मुक्तौ सर्ववेदेषु गी
यते॥ इति निश्चित्य मामेव संश्रितः यन्शरणं गतः॥ मत्कथाश्रवणासक्तो मद्गुणैः संगवान्सदा
भक्तिमान्मम भक्तेषु स्वधर्मनिरतः सदा॥ पक्षे पक्षे म॥ समासात्रिदिनं व्रतकारकः॥ मम
व्रतानि यान्यानि मत्प्रीत्याधिकृतानि सः॥ सर्वदा सःकरोत्येव चातुर्मास्यविशेषतः॥
अर्कवार्षानिषिद्धानां नागमोक्तिकर्मपालि॥ न्यायागतधनः स्वात्मज्ञाननिष्ठोतिथिप्रि
यः॥ आधृक् सत्यवादी च गुरुरक्षणकार्यकी॥ एवं विधो नरः कोपि वा ब्राह्मणः क्षत्रि
योपिवा॥ वैश्यः शूद्रो कुलीनो वा पापयोनिः अधमोपि नरः॥ वैष्णवः प्रोच्यते देवि तद्धिरोधो
धये वैष्णवः॥ सर्वधर्मोज्झितोथस्यान्मीयभक्तिं करोति यः॥ सोपि स्यान्मे विलंबेना विमु
क्तिं नात्रसंशयः॥ मन्मुद्रांकितदेहो मे मन्मंत्राणां च जापकः॥ शालग्रामशिलापूजा
निरतः सर्वदा तु यः॥ मन्निवेदितभोक्ता च सदा मन्नामजापकः॥ पद्माक्षतुलसीमाला
धारयेत्पुण्यकर्मकृत्॥ ममोर्पितमनाः शक्तो॥ क्रोधदृष्ट्यामवीक्षितुं॥

यः करोति च मन्निंदां प्रीत्या तां च शृणोति यः ॥ मन्मुद्रांकितदेहं च द्वेष्टि मद्भक्तभंजकः ॥ मदु
९ न्नमो नमस्समो वा देवोन्यो स्तीति वक्ति च ॥ अहमेव स्वतंत्रोस्मि तथाहं परमेश्वरः ॥ मदधीन
मिदं सर्वं भूमि जानाति यो धमः ॥ न हि वेदाः प्रमाणानि स्वर्गो मोक्षो ध नास्ति वा ॥ केतुस्त्वा
ब्राह्मणो क्रुद्धे रुष्टे वा किं भवेन्मम ॥ यथेष्टाचारनिरतो नानातीर्थं पूजयेच्च यः ॥ ब्रह्मस्वह
ध रणे सक्तो ब्राह्मणानामतोषकः ॥ इत्यादि गुणवान्यो यो नारकी वैष्णवे नरः ॥ वैष्णवस्य कु
लं धन्यं यः पूर्वानपि मोचयेत् ॥ अवैष्णवस्य धिग्जन्म यः पूर्वानपि पातयेत् ॥ वैष्णवो
वैष्णवाख्यो कान्याति स्व[illegible]पितृभिः सह ॥ अवैष्णवः स्वपितृभिः तमोध्वं याति शाश्वतम्
न तस्य पुनरावृत्तिः कल्पकोटिशतैरपि ॥ इति ते कथितं देवि मया लोके नारदाय च ॥ पुरैवं
निश्चितं विद्धि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ इति श्रीवराहपुराणे चातुर्मास्यमहात्म्ये चतुर्थो
ध्यायः ॥ ४ ॥ छ ॥ धरित्र्युवाच मुद्राणां धारणं देव कथं कार्यं वदस्व तत् ॥ येन स्याद्वैष्ण
वो मर्त्यो मत्पापात्स्याद्विजयः ॥ श्रीवराह उवाच मुद्राणां धारणं देवि द्विविधं परि
कीर्तितं ॥ तापियिह्वामदा वेव ब्राह्मणस्य विशेषतः ॥ आषाढे कार्तिके मासे मौंजीबंध

(10A)

विधो तथा ॥ द्वादशेऽह्नि जातस्य नामकर्मदिनेऽथवा ॥ महागुरुसमाजे च धारयेत्तत्तमुद्रि
काः ॥ विधिनाग्निं प्रतिष्ठाप्य सहस्रं व्याहृतीर्जुहेत् ॥ ॐ ह्रां ह्रीं ह्रूं नमश्चक्राय स्वाहे
त्यष्टोत्तरं शतं ॥ ॐ शं शंखाय नमः स्वाहेत्यपि चाष्टोत्तरं शतं ॥ घृतेन जुहुयाद्देशचक्रे हो
मद्रवी रितः ॥ ततश्च स्विष्टकृद्धोमं विधाय गुरुरुत्तमः ॥ तदभावे पिता वापि कस्मा
च्चिन्महतोऽपि वा ॥ धारयेत्तप्तचक्रं च दक्षिणे बाहुमूलके ॥ स्थाने च जठरे चैव तप्तशं
खं तु सव्यतः ॥ भुजमूले स्थाने चैव धारयेत्तप्तं च मुद्रिकाः ॥ चक्रशंखादयो बाह्ये रथवा
धारयेद्बुधः ॥ स्त्रियो बालाश्च संस्कार्या तातः कर्माणि कारयेत् ॥ यथाश्मशानगं
काष्ठं गर्हितं सर्वकर्मसु । अतप्तांकस्तु चक्रांगे तथा गर्हित उच्यते ॥ नारी वा पुरुषो वा
पि ब्राह्मणः क्षत्रियोऽपि वा ॥ वेदवेदांगवेत्तापि सर्वकर्मसु गर्हितः ॥ यावच्चक्रेण चो न
स्यात्तप्तशंखेऽपि यस्य हि ॥ प्रायश्चित्तेन चीर्णेन यथोक्तविधिनापि वा ॥ निष्कृतिर्नै
व पापस्य यावच्चक्रं न धारयेत् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन मत्प्रीतिमाप्तुं वांछता ॥ मदीय

(11) तंज्ञापनाय धारयेद्गोपीचक्रकं ॥ ममचक्रांकितं दृष्ट्वा मुक्तः पापैरनेकशः ॥ यमदूतानस्पृशां
तितत्सांगारमिवाप्परे ॥ ममचक्रांकितं तनुं प्रियते यत्र कुत्र वित्त ॥ प्रयागे या गतिः प्रोक्ता साग
तिस्तस्य देहिनः ॥ महापापकृतो वापि मृतो भुक्त्वान्यकालतः ॥ फलं पापस्य यात्येव ममलोकं
सनातनं ॥ मृदा वै धारणं कुर्यात् प्रमदः स्नानात्परं ॥ सर्वांगेषु धानिवांगेषु तिलकानां तथो
परि ॥ विधिं तस्य प्रवक्ष्यामि मत्पुण्यं [illegible] धरे ॥ आचम्य प्राणानायम्य तिलकान्धा
रयेत् ॥ करिष्य इति संकल्प्य ममह [illegible] जले क्षिपेत् ॥ गायत्र्या वाथ मूलेन मंत्रमित्वा
प्रयत्नेतः ॥ गृह्णीयात् द्वारकां मृत्स्नां मथ [illegible] पुण्यतीर्थजां ॥ मत्तिके धारयिष्यामि मू
क्त्याह्यां केशवप्रीतये ॥ तथा स्पृष्टा [illegible] विष्णुलोकं सनातनं ॥ इति तां प्रार्थयि
त्वा तु मंत्रपूते जले क्षिपेत् ॥ स्योना पृथिवीति मंत्रेण गायत्र्या वा समाहितः ॥ अ
थ मूलेन मंत्रेण मर्दितां तां मृदं पुनः ॥ गायत्री मूलमंत्राभ्यां दशा[illegible] त्रिरेव च ॥
मंत्रयित्वा ततो भक्त्या तिलकान्धारयेत्सुधीः ॥ द्विषड् वा त्वेक संख्या विप्राद्या
बिभृयुः क्रमात् ॥ ललाटमध्योदरहृत्कण्ठेषु पार्श्वे भुजे कर्णमूले च दक्षे ॥ तदवा
मे पृष्ठमध्ये च मूर्ध्नि भुक्त्वान्यसेत् केशवादीनि तेषु ॥ संकर्ष

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे

राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)

दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८

Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com